Дід Марко лаштує собі сандалети.

Знайшов у коморі зношені на смерть черевики: союзки геть погнили, передки одвалились, тільки халявки з дірочками для шнурків та стоптані підошви. Дід Марко довго їх розглядав, прикидаючи в думці, куди б їх прилаштувати. Халявки ж зовсім іще справні, хоч і зносились до білого, та й підошви мовби нічого, то нащо ж їх викидати? Хотів уже покласти на місце, та глянув на свої босі ноги й подумав: а чи не злаштувати сандалети?

Сандалети дід Марко недавно й бачив: приїжджав у них син. Ловка штука, нічого не скажеш: як не жарко надворі, а нога не пітніє. Дід Марко довго цмокав, сандалети ті розглядаючи, хотів уже попросити сина, щоб купив такі ж і йому, та вчасно прикусив язика: взувачка та на великі гроші тягнула, в діда Марка не було особливих достатків, а в сина — дві дочки й син. Всіх одягнути-взути — жодної зарплати не вистачить.

Поцмокав-поцмокав дід Марко над ловкою взувачкою та й поставив обережно на місце.

А це — як з неба звалилось!

Надів на ноги, поворушив пальцями: в самісінький раз! Ось тільки підошви якось припасувати, щоб не ляпали. Приладнати якісь шлеї. Пошастав-пошастав по комірчині, знайшов ремінця. Носив іще парубком, щоб штани не спадали, коли за дівками ганявся, а женився, вбився у колодки — одніс ремінь у комірчину, бо вже не сходився. Товстим, щоправда, дід Марко ніколи не був, а все ж з роками роздався ушир, то парубоцький той ремінець і став закороткий.

Ремінець геть потріскавсь од часу, а все ще міцний — не вгризеш. Посмикав-посмикав його дід Марко та назад і поклав: жалко стало псувати. Ану ж ще знадобиться!

Дід Марко скільки й живе нічого так запросто не викине. Загляньте до нього в комору: не комора — крамниця. Всі речі, що йому вірно служили, або акуратно на гвіздках розвішані, або складені на полицях. Он і хомут од коня, що його в тридцятому одвів до колгоспу. Коня в новому одвів, а старий приберіг ("Хай висить, їсти не просить"). А ондечки ярмо для волів — це вже повоєнна реліквія. В перші роки після війни не так тракторами, як кіньми— волами возили-орали. Дід Марко з десяток літ і проходив коло волів. А коли волів погнали на бойню, підібрав ярмо з занозами та й, надівши на шию, приволік у ту ж комірчину.

Нещодавно приходили — просили в музей. Дід Марко подумав-подумав — не дав. Раз просять, значить комусь воно іще нужне. Гляди, і йому пригодиться. Недарма ж у колгоспі половина тракторів та комбайнів на полиці зуби позакидали. Надумаються знову волів заводити, то й не знатимуть, у що їх і впрягти. А дід Марко тут як тут.

Отак воно у селі: сьогодні валяється, викинути руки ніяк не доходять, а завтра вдень з вогнем за ним бігаєш...

Пошастав-пошастав по комірчині — знайшов подрану брезентину. Була колись плащ-наметом, носив її у війну. Скільки разів захищала вона його від дощів та холодних вітрів, скільки разів нею вкривався, лаштуючись до тривожного сну фронтового прямо на мокрій землі. Вкриється, зігріється, засне — і хоч би тобі яка болячка вчепилася!

Врятувала вона життя дідові Маркові. Це коли його посікло наскрізь осколками і він кров'ю спливав. Німці сипали міни — голови не підняти, то два санітари накотили його на той плащик солдатський та й поволокли по-пластунському. Видерли, можна сказати, у смерті з зубів. "Ще б чверть години на місці полежав — була б тобі вічная пам'ять!" — сказав йому лікар, осколки виколупуючи.

То як викидати солдатську ту одежину? Носив її дід Марко до суцільних дірок, вже повернувшись додому, та й по тому склав акуратно, відніс в комірчину.

Осьо вона, не згнила, збереглася. Вміли ж колись речі робити!

Продивився, промацав, понюхав — і досі порохом пахне.

Ну, ця ще послужить!

Став лаштувати з неї шлеї на пальці. Вирізав, утроє згорнув, заходився зшивати суровою ниткою.

Підбіг онук, що приїхав з Черкас разом з невісткою:

— Што ты, дед, делаешь?

Бач яке: ніяк не хоче розмовляти по-нашому! В перший же день заявив, до діда звертаючись:

— Не разговаривай со мной на этом плохом языке!

— Цей плохой язик тебе, дристуна, зодягає і годує! — розсердивсь дід Марко.— Походи та послухай, якою мовою сільські люди говорять!

Замовкло, надулось, на діда й не гляне. А коли повернулася невістка з крамниці, кинулось притьмом до неї:

— Мама, мамочка, меня дед обругал!

— За что же он тебя обругал?

— Что я на его языке не разговариваю.

Невістка теж, хоч і з сусіднього села родом, ні слова по—українському. Як вступала до Полтавського педінституту на російську, там першого ж дня попередили:

— Услышим хоть слово по-украински — отчислим немедленно!

Дівчата і стали сахатися рідної мови як чуми. Додому приїхали — жодним словом українським не забруднили свої вуста нафарбовані.

І діточок потім, повиходивши заміж,— "только на русском!" Оберігали од української, вже їм і не рідної, як од хвороби.

Отакий у діда Марка онук! Дасть Бог, виросте — рідну матір забуде.

Бачив таких недавно, коли плив по Сулі. Вивернулись на піскові: кабани кабанами. І діточки як поросята вгодовані. А про жінок що вже й казати: задниця в кожної, що у ворота, навстіж одчинені, боком тільки й протиснутись.

Побачили діда Марка, гукнули:

— Ты, дед, откудова?

— З того ж корита, що й ви! — дід Марко у відповідь.

— Це з якого ж корита? — Бач, одразу й рідну мову згадали!

— З отого. Ваше отакенне, а моє отакуньке.

Не образились. Сміялися навіть.

— Давай сюда, дед, выпьешь пивка!

Од пива дід Марко ніколи не відмовлявся. Та ще дармового.

Пристав, вицмулив пляшку холодного. Погомонів про те про се. Видно, що люди як люди.

Тільки чому ж воно як перебереться до міста, та ще, не доведи Господи, у якесь начальство, так і переходить одразу на "руську"? Мода така чи, як у тому Полтавському, одразу ж наказують: плюнь, одвернися й забудь?

Дивні діла твої, Господи!

Дід Марко кілька літ перед тим, як загнали в колгосп, по-людськи й пожив: сам собі був хазяїном. Як не важко доводилось (спинався на ноги), а попихачем нікому не був, і оте кляте: "Біжу! Біжу!" — на команду начальничка кожного на вустах його й не ночувало. А посмів би тоді хто скомандувати — ого! — дід Марко такого дав би одкоша, що той і дорогу до його двору забув би!

Сидить дід Марко, шиє, головою облисілою похитує...

Та ось шлеї готові. Лишилося тільки їх до підошов припасувати. Тут сурова нитка не годиться. За тиждень згорить. Тут дратва потрібна. А для дратви що: конопляне клоччя й смола.

В їхньому хуторі давно вже забули, як коноплі ті й тіпати. Пускали, скошені, під осінні дощі та під сніг, а весною, як добре просохнуть, возили на фабрику. А все ж у діда Марка десь клоччя було. Не могло не бути. Десь завалялось з років повоєнних. Раз драчка й досі в клуні стоїть, то й клоччя має висіти.

Сходив до клуні: так і є, висить на бантині. Приставив драбину, зняв разом з гніздом ластів'ячим: ластів'ята давно уже вилупились і гніздо встигли залишити, так що дід Марко не согрішив проти птаства,— сів

дратву сукати. Зсукав, просмолив, а тоді за шило й ну пришивати до підошов.

До обіду і впорався. Приміряв — якраз по нозі. Зверху халявки зашнуровані, а внизу з-під шлей виглядають розплескані пальці. Попоходив по білому світу, попотоптав святу землю.

Роздивляється дід Марко свої сандалети, роздивляється й думає. Що оце якби у такі кожного депутата взути. Плюща не минаючи. І не давати іншої взувачки ні влітку, ні взимку: ходіть, сучі діти, поки народу не полегшає! А то такі уже всі за народ, так за ним, бідолашні, горюють! А спитати: чого ж ти, такий мордатий, коли за народ переживаєш, ночі не спиш? Людина коли за щось вболіває, то сохне на корені, а цей як вилізе на трибуну, то не розбереш, де пика, а де трибуна. Вони про народ так думають, як я про свою корову: як лучче здоїти...

Намилувавшись отак сандалетами, рушив дід Марко в крамницю. Іде єдиною вулицею, іде мимо хат, садків та городів, і здається йому, що кожен клаптик землі стогне голосами людськими. Тут і жіночі, й чоловічі, а найбільше тоненьких дитячих. Скільки народу видушив страшний отой голод, скільки люду потім пішло на війну та не повернулось додому! По два, по три чоловіки з кожної хати.

Не хутір — цвинтар суцільний.

Дід Марко сіяв колись на городі жито-пшеницю, та згодом відмовився. Як вийшов одного разу на город пшеницею помилуватися, що густою щіткою стояла, як глянув — так у серце і вдарило. Зеленіє пшениця, як килим, а в трьох місцях така зелена, аж чорна. І згадав дід Марко, що саме там було три могили: першої жінки і двох маленьких синів. Які померли від голоду. Поховав на городі: не було сил на кладовище відвезти. Пізніше вже, як сам звівся на ноги, переховав: на кладовище одвіз.

Перестав на городі сіять пшеницю.

А в кого посіяна — так і дивись: то там пляма могильна чорніє, то там...

Дивні діла твої, Господи!

* * *

Іде дід Марко у нових сандалетах, головою сам до себе похитує.